

Roma napló XIV.

(2007. június – 2008. június)

48.

A fiatal monoki polgármester, Szepessy Zsolt alighanem történelmi kezdeményezéssel élt, amikor testületével határozatot hozott arról, hogy a segélyeket a segélyezettek gyermekeinek rendszeres iskolába járásához, illetve a segéllyel arányos közmunkavégzéshez kötik.

Maga a polgármester is úgy gondolta, hogy a rendelet törvénytörő, viszont a szociális helyzetet tarthatatlannak gondolva, a törvénytelenység vállalását voltaképp társadalmi felhívásnak szánta.

Történelmi, hiszen amit tettek a monoki képviselők (és nem a polgármester, az ügy értelmezésének első bakugrája, hogy mindegyre a polgármesterről esik szó, holott egy település megválasztott helyi képviselőinek többsége szavazta meg a rendeletet), annak rögtön követői is támadtak, több település közgyűlése is hasonló határozatokra szánta el magát rövid időn belül, ami ettől kezdve már nem helyi ügy, és alighanem megváltoztatta a közbeszédet, és Krémer Balázs szociológuson kívül, aki rögvést rasszizmust kiáltott, meg Tamás Gáspáron túl, aki ismét újmarxista monológgal próbálkozott, talán még sohasem volt ennyire csendes a liberális-baloldali fogadtatása egy olyan ügynek, mely kétségtelenül ennek a doktrínának a tárgyat érintő nyilvános, szimbolikus és gyakorlati kritikája.

Kállai Ernő, a kisebbségi jogok képviselője is csak azt tette, amit tenne kellett, hogy tudniillik vizsgálatot kezdeményezett az önkormányzati határozatokról, de nem feltételezett kisebbségellenes indítékokat, sőt, az ügy pozitív értelmezésének a lehetőségét is nyitva hagyta. Függetlenül a rendeletek formális érvényességének kérdéséről.

Megeshet, eljutunk oda, hogy a szegénység kérdése nem lesz többet a cigánykérdés zsákutcájába terelve, és fordítva, a cigánykérdés sem lesz a szegénység kérdésének ingoványába csalva.

Mert amikor a szegényekről van szó, az nem cigány probléma, a szegénység valódi társadalmi tragédiája a magyar demokráciának. Ha pusztán a cigányok ügyének tekintjük, nem értünk meg belőle semmit. Csak eljutunk oda, hogy szép lassan felszámolódik a társadalmi szolidaritás.

És van cigánykérdés is, amit nem volna szabad eleve szegényügynek tekinteti, hiszen úgy épp az a helyzet áll elő, amiben fulladozunk. Hogy egy markáns társadalmi csoport (etnikum, nép, nemzetiség, származási közösség, posztmodern nomád társadalmi csoport – nem tudjuk a pontos definícióját, mert nincs is, hiszen a közösség határai minden vonatkozásban elmosódtak és változásban vannak) életét, választásait, tévedéseit, mulasztásait ideológiákkal felülírjuk.

A monoki megoldás persze valóban csak felhívás. Még akkor is, ha az

új rendeletek valóban jól működnek majd. Feltéve, hogy az önkormányzatok jól működtetik. Mert ez azért egyáltalán nem biztos. Egyáltalán nem lehetünk biztosak még abban sem, hogy a monoki képviselőtestület tényleg jól tájékozott Monok ügyében. Azért is indokolt a gyanakvás, mert mindannyian tudhatjuk, saját önkormányzatunk mennyire áll helyzete magaslatán. Rá kellene szánnunk magunkat arra, hogy megtudjuk, mi történik Monokon.

A reflexek persze nem emellett szólnak. Révész Sándor a Népszabadságban írja:

„Amikor a közhatalom képviselői büszkén kérkednek vele, hogy tudatosan törvényt sértenek, megfosztanak állampolgárokat törvényes járandóságuktól, és ehhez még komolyan vett véleményformálók is lelkesen tapsolnak – az a vég. A jogállam vége.

Függetlenül attól, mennyire értünk egyet tartalmi kérdésekben Monok (vagy Újpest) polgármesterével, mennyire nem. Aki azt hiszi, hogy törvénytöréssel szolgálhatja a törvényes rendet, fogalma sincs – nem az elvekről, az életről! Gondolhatjuk bármilyen törvényről, hogy rossz, igazságtalan és nem segíti, hanem gátolja a bajok kezelését. Sokan, sok törvényről, sokféle bajról gondoljuk ezt – sokféleképpen. Ha mi – sokféle sokan – nem elégszünk meg a törvényhozók kiválasztásának és befolyásolásának

demokratikus jogállamban adott lehetőségeivel, hanem elkezdjük fölragdálni az általunk kártékonynak tartott törvényeket, akkor törvény lábon nem marad. És köztársaság sem.”

„De aki azt akarja elhíttetni, hogy a segélyezettek, a munkanélküliek törvénytelen vagy törvényesített üldözése, kriminalizálása lenne ez a sokkal több, az éppen hogy megúsni akarja azt a sokkal többet. Mert a sokkal több az éppen az, ami a büntetésen túl van: az ösztönzés; ami a munkakényszeren túl van: az igazi munkalehetőség. Ami a berángató-kitaszító iskolánál sokkal több, az a vonzó iskola. Ami a hadüzenetnél sokkal több, az a békeüzenet. Ez a sokkal több persze sokkal többre is kerül. Anyagilag is, politikailag is.”

Ludwig Emil álláspontja a Magyar Nemzetben: „A község képviselő-testülete áprilisi ülésén olyan határozatot hozott, amely szerint az iskolába nem járó tanköteles gyerekek szüleinek nem folyósítják a kiegészítő állami szociális támogatást, újabb szándékuk szerint a munkanélküliek segélyezését is ahhoz kötik, hogy az illető valamilyen közhasznú munkát végezzen a településen. Épeszű, józan gondolkodású ember, különösen, ha normálisnak mondható ország polgára és adófizetésre kötelezett személy, csak azon lepődne meg, ha valahol nem így mennek a dolgok. Még hogy arra herdálják el az adóforintjait (euróit, dollárjait), hogy iskolakerülő gyerekek és dologkerülő felnőttek gondtalan hétköznapjait finanszírozzák?”

Az ilyen lényegre törő (más szóval: „populista”, „demagóg”, „diszkriminatív”) kérdésre azonnal, úgyszólván automatikusan jön a válasz Budapest pontosan meghatározható köreiből és organumaiból.”

Velkei Tamás tudósítása ugyanonnan: „Én is a testület elé viszem a kérdést, a mi tervzetünkben heti öt nap közmunka szerepel, s aki csak egy napon nem jelenik meg, vagy ittasan érkezik, búcsút inthet arra a hónapra a segélynek – mondta lapunknak Franka Tibor, kerepesi polgármester. Hozzátette: a „kisebbségipar találmánya” az a rossz törvény, amely lehetővé teszi, hogy egy bizonyos kör, hely-

zetével a többség rovására visszaélve alanyi jogon jut segélyhez.”

„S hogy nemcsak az önkormányzatok, de a civilek is egyetértenek a kezdeményezéssel, arra példa Kádár László, a kecskeméti Hírös MÉH 2004 Kft. tulajdonosának egy mondata, amelyet Szepessy Zsoltnak küldött leveléből idézünk. „Legyünk őszinték, egyikünk sem nézte, nézi jó szemmel, hogy egyesek a mi adóforintjainkból kapnak havi rendszerességgel több tízezer forintot úgy, hogy életerősek, egészségesek és eszük ágában sincs dolgozni, mondván, úgyis eltartják őket a dolgozó többiek, vagyis mi.”

Béki Gabriella SZDSZ-es országgyűlési képviselő közleményében olvasható: „Elfogadhatatlannak tartjuk, hogy egy önkormányzat a tudatos és szándékos törvénysértés útjára lépve ingyenmunkára kényszerítse a legszerencsétlenebb sorsú embereket.”

MTI közlemény:

„Sárospatakon csaknem 500-an kapnak szociális segélyt, havonta összességében mintegy 13 millió forintot. Aros János alpolgármester szerint a segélyezettek egy része munka nélkül magasabb életszínvonalat tud biztosítani a családjának, mint az, aki köztisztviselőként vagy közalkalmazottként havonta 70-80 ezer forintot keres.”

Csányi Vilmos volt az, aki megtörte az ideológiai körök szerint kötelező gondolatmenetek logikáját, *Hajrá Monok!* című írásával a Népszabadságban:

„Az ember szociális lény, a legszociálisabb állatfajok egyike. Közösségeiben a munkát és a munka eredményét különböző szabályok szerint elosztja, és az erőforrásokból az idősek, a betegek, a munkaképtelenek is részesülnek minden normális társadalomban. Nagyon szép ez a genetikai adottság, mégis azt látja az ember, hogy ez az elosztódi nem teljesen sima ügy, különösen a modern tömegtársadalmakban, amelyek pedig olyan óriási erőforrásokkal rendelkeznek, hogy abból mindenkinek jutna elég. Mégsem jut. Ahol mégis jut, ott gyakran az a felfogás alakul ki a rászorulóknak, hogy a segély az jár. Jár minden feltétel nélkül. Éppen azért, mert az ember szociális

lény, nem hagyhatja magukra a társadalom tagjait. Tessék csak postázni azt a segélyt, minél nagyobb összegekben, feltételek nélkül és gyorsan. És sok társadalom, a mienk is, azzal néz szembe, hogy a lakosság öt, tíz vagy akár harminc százalékának egyedüli erőforrása a társadalmi segély. Tetéződik ez azzal, amit már említettem, hogy felnövekednek azok a generációk, amelyek nem szocializálódnak semmiféle munkakultúrára, és mentális vagy fizikai képességeiktől függetlenül egész életüket segélyezettként töltik majd el.”

„A nagy virtuális közösségek nemcsak a figyelmetlenség miatt osztanak rosszul, hanem azért is, mert lehetségessé vált a közösségeken kívüli életmód, vagy kicsi élőködő közösségek kialakulása. Az emberi természet ilyen! Gyorsan alkalmazkodik a megszerzhető erőforrásokhoz, ez volt evolúciós sikerének is az alapja. Olyan szubkultúrák jelennek meg, amelyekben a jó munka a virtuális társadalom erőforrásainak ügyes megszerzése, azok gyarapítása nélkül. Nincsen ebben semmi különös.”

Mindezen előzmények után az ATV-ben a Dési János vezette: *Civil a pályán* c. műsorban volt egy helyi tudósítás Monokról, Hofi dalokkal színesítve, karikírozva. Láthatóan abból a megközelítésből, hogy illusztráció lesz a stúdióbeszélgetéshez.

Kérdés tehát, tudja valaki, hogy folynak a dolgok Monokon? Nem volna ideje komolyan venni ezt az országot?

49.

Ebben a jó hírű, magas tandíjú alternatív középiskolában, vannak roma projektek, vagy ahogy ők nevezik, témahetek, ha nem is rendszeresen, melyeken a cigányok kerülnek szóba, vagyis, hisz épp ez volna a lényeg, a jómódú, többnyire magasan képzett fővárosi szülők gyermekei kapcsolatba kerülnek vidéki cigány gyerekekkel, akik alkalmasint iskolázatlan, szegény szülők gyermekei. És tanulják, próbálgatják egymást.

Legutóbb valamilyen pályázat keretében történt ugyanez, megláto-

gatták egymást kölcsönösen, néhány szülőt is bevontak, innen is, onnan is, voltak közös játékok, ismerkedési tesztek, bemutatkozások.

Remek dolog ez, és valahogyan minden iskola része kellene legyen egy szociális projekt. Pontosabban a szociális projektnek az iskola írott, még inkább íratlan alkotmányába kellene bekerülnie. De alighanem, minél közelebbi a cigánytelep, többnyire annál kisebb erre a hajlandóság, a vállalkozási kedv. (Emögött senki se sejtsem egyszerű magyarázatokat.)

Pedig a társadalmi szolidaritás csak szokásjogra, napi gyakorlatra építkezhet eredményesen, hitelesen.

Ugyanakkor még elképzelni is rossz, ha ez a szociális projekt mondjuk olyasféle feladat lesz, mint az esélyegyenlőségi terv, hogy meg kell lennie, dokumentálni kell. Mert a szociális projekt tényleges tartalma (üressége) felülírhatja a program hivatalos üzenetét. Vagyis készíthet az ellenkezőjére. De ha csak pusztán élettelen, az is valódi kár.

Hiszen, hogy csak egy példát mondjak, megeshet, hogy a kapcsolatépítés eszköze a szegény falusi cigány és a jómódú fővárosi polgár között az a félszeg serdülőknek való játék lesz, hogy a kisorsolt partnereknek egyre kisebb papíron kell táncolniuk, egymáshoz tehát egyre közelebb.

Sokfelé vannak „cigányos” pályázatok, a gyermekotthonban lelkes fiatal szakember fogott bele egy multikulturális akcióba, az elnyert pénzből nemzeti programokat szervezett, ezek egyike volt a cigány nap. Úgy adódott, hogy erre éppen a gyermeknapon került sor. A gyermekotthon összes lakásotthoni közösségével levonult a Balatonra, s ott játékos vetélkedő keretében ismerkedhettek a gyerekek a cigány kultúrával. Amiatt volt ez a program némileg suta, már eleve, hogy a gyerekek egy része természetesen maga is roma, viszont ez hivatalosan nem tudható, nem is illendő mondani, így hát ők látszólag, a szituáció szerint épp olyan kívülállóként hallgatták a romákról szóló elemi mondatokat, mint a többiek, akiknek kissé furcsa lehetett ez a játék, hiszen társaik cigányságával kapcsolatban nincsenek olyasféle zavarai, szoron-

gásaik, mint a cigány napot támogató, szervező felnőtteknek.

A nagyjelenet az volt, amikor az otthon felnőttjei, konkrétan a vezetősége előadott egy cigány mesét, és a mesebeli cigány lányt az intézet dús fekete szakállú igazgatója játszotta. A legényt meg az otthon szépasszonya. Hogy ezzel is kedveskedjenek a gyerekeknek.

Este pedig, még a vízparti tűzdo-bálós jelenet előtt egy családi zenekar játszott cigány népzene-t. Nem volt nagy lelkesedés, mert az „Aranyesőt” nem voltak hajlandók eljátszani.

Legnagyobb sikerüket a két éves kisfiú aratta, aki vagy a kannát lapogatta, épp úgy, mint a bátyja, vagy középre kipattanva táncolt nagy szenvedéllyel, komolysággal és odaadással. (Még szoptatós és pelenkás baba amúgy.)

Talán mégis csak a családon múlik minden. De ennek a bizonyításától ezen az estén eltekintettem volna.

A fiam cigánnyá változott két előadás idejére. Kaposváron a színház még utoljára eljátszotta a négy évig sikerrel futó darabot, a *Csak egy szöveget* című zenés, táncos világijátékot – „előítélet két zajos részben” –, a Mohácsi fivérek közös produkcióját. Ebbe kapott szerepet a fiam az egyik kieső színész helyett.

A darab a legmodernebb felfogásban és a legszabadabb nyelven beszél, benne minden felkavarva, a nézőben mindent felkavarva, életkép az Üris-tennel és az öreg cigánnyal, mítosz és szociodráma, keserű bolondozás, civakodó passió, cigány szatíra az örök magyar vármegyéről, anziksz Auschwitzból; a közönség odavan a játékért, én is, sőt, maguk az előadók is annyira átfűtöttek, hogy látszik, érződik, a színházukért játszanak, az életükért, miközben alighanem a darab ennél meggyőzőbben nem is demonstrálhatná a teljes tanácstalanságot cigány ügyben.

Úgy látszik, a cigányok ügyében ma minden próbálkozás eleve megkésített. A művészi is. A négy évvel ezelőtti darab mintha már nem az előítéletek rombolná, ellenállhatatlan humorral, hanem maga is azokban fuldokolna. A „cigánytábor” pedig időközben szedte a sátorfáját és

odébb vonult, ki a darabból, ki a nézőtérről. Ez a darab a magyarok cigányairól szól, olyan önfeledten, hogy mintha cigányok amúgy igazából nem is volnának.

Pécsről sem a gandhisok ültek mellettem, hanem a Szent Márk középiskola diákjai. Ami persze magában véve fantasztikus, hogy középiskolások átmennek a szomszéd megyébe egy jó előadásért. De még ez is kevés, ha a büfénél nem akadhatnak össze baranyai roma nézőkkel. Akik közül valamelyik épp itt határozza el, hogy ő majd megmutatja, hogyan kell igazán Jézust játszani.

S ahogy gondolom, ahogy éreztem, nem is a cigányok ügyében éltünk át katarzist, hanem egy odaadás volt itt feledhetetlen, ahogy összekapaszkodott a társulat, ahogy igazi színház lett, ahogy az összes „nem”-ből végül is „igen” lett, sóvárgás a megértésre.

Furcsa előadás volt, a deportálást, a gázkamrát felidéző jelenetei a holokauszt ábrázolásának felejthetetlen változatai voltak, miközben a cigányság alighanem nagyot tévedne, ha a cigány porrajamost a zsidó holokauszttal egyező áldozat-mitológia középpontjába helyezné. Noha furcsa módon talán épp azáltal lehetett ez egy igazi „sorstalanság” kép, hogy a cigányok nyelve, cigánykodása az *úton* ezúttal majdnem az angyalok nyelve és útja volt.

Ahogy az eljátszott passiót is könnyebb volt elviselni, hinni, vállalni cigány vonakodással, közreműködéssel. „Önkéntes” cigány „latrokkal”. Azzal a bizonyos ellopott szöggel. Hiszen a cigányos természet nem ütközik-e ki mindannyiúnkon minduntalan, mióta világ a világ.

Amit amúgy meg sem volna szabad hallani, nemhogy színpadra állítani.

Cigány összművészeti fesztivál a Gödörben, benézek egy kis időre, remek zene a szabadban, beljebb fotók a boldog romákról, ezúttal a szegénység nagyjából diszkriminálva, a kávéházban a költőnő zavartan kérdi, miután megvettem a kötetét, ismerem-e őt már máshonnan, és alighanem sokat ért volna neki, ha igent mondhattam volna; szép pesti ifjúság, valahogy nem is kellene másfelé figyelni, és cigányok is, nem is

kevesen. A színházteremben egy balkán dráma, néhány nézővel, ez csupa kín, nem illik a hangulathoz, egy kis szobában három végtelenített családi videó megy egymás mellett, idill mindegyik, még ha a baromfiól mellől is, a vetítőben meg egy dokumentumfilm végét látom, zenélő, reppelő suhancokról, a „nyócker”-ből, fantasztikusak és ijesztőek, talán a manhattani szál itt a legerősebb, egy másik csendes helységben festmények, nagy „roma” mázolványok és szép grafikák vegyesen.

Mindez olyan, amilyennek lennie kell, kifelé araszolok, ez már egy másik jó zene, kicsit nagyképű tálalásban, csillogó testes hölgyek énekelnek remekül. Mellettem néhány cigány nő. Némelyikőjük meghökkenetően magas, sose gondoltam, hogy a roma nők átlagban alacsonyabbak volnának, mint a nem romák, de a szememnek meghökkenetők ezek a magas fiatal roma hölgyek, még meghökkenőbb a tartásuk, öltözetük, félig alkalmi öltözetben vannak, főként feketében, és elegancia sugárzik a tartásukból, mozdulataikból, ők nem ebből a társaságból valók, mint ha valamiféle királyi család lenne itt, manókenek az operabálon, nincs tapasztalatom, aztán ketten táncolni is kezdenek, nagyon jól táncolnak, pergőn, gyorsan finoman, kihívás keletkezik, jön két fiatal férfi, a lányoknál alacsonyabbak, félreérthetetlen, hogy ők táncosok, és nem is cigányok, de persze ebben a táncban is virtuózok. Látni, hogy a lányok nem törődnek a partnerekkel, továbbra is csak a zene számít, a fiúk táncstudása így egyszerű illetlenséggé, tolakodássá válik. Jaj, be szépek amúgy.

Megyek kifelé a lépcsőn. Odafönt egy kopott ruhás férfi táncol, hajléktalan, nyilvánvaló, hiszen előtte a szatyra, az a bizonyos fajta, mely annyira bevált ennél az életformánál, ezúttal kevés holmival, hihetetlen kevés holmival, nem néz rá senki, sem bosszankodva, sem sehogy, kikerülik, mint egy mozgó oszlopot, hihetetlen itt a tolerancia, csak én bámulom, tulajdonképpen gyönyörűen táncol, azt is táncolja, amit él, keveri némi alkalmazkodással a lentiek szélesebb topogásához, de az alap valami lakta nyabeli néptánc lehet.

Ő itt az egyetlen valódi „cigány” itt közel és távol, de ha kicsit cigányosabb lenne, alighanem még szeretet is fogadná, de mivel csak afféle sápadt képű szokásos hajléktalan, ügyet sem vet rá senki. Ők a normálisak persze, nem én, aki nem magam miatt jöttem ide, öregebb is vagyok majd mindenkinél vagy kétszer.

Egy alföldi művésztelep teraszán ülünk. Néhány lépésnyire a Körös-holtág, mögöttünk egy tanya si kúria, körül egy kis erdő, meleg ragyogó május, mi meg tizenvalahányan innen-onnan, de azért többségében Pestről. Azért vagyunk itt, jókedvünkben, kétségbeesésünkben, hogy az iskoláról beszéljünk. Közös szenvedélyünkről. És akkor, pontosan úgy, mint az alkalmi társaság internetes fórumán, ahol valaki cigány gyerekekkel kapcsolatos élményeiről írt beszámolót, és egyszerre csak megpezdült a fórum, itt is eleinte lassan csordogált a beszélgetés, hisz többségében személyesen nem ismertük korábban egymást, és nem volt kötött program, gondolatmenet, de amint valaki szóba hozta a cigány gyerekek iskolai ügyét, máris mindannyian felvillanyozottan tárgyaltuk.

Sajnos, nem tudom visszaadni egyetlen részletét sem a vitának, hiszen a személyes hangban, a konkrét apróságokban, a hitelességben volt a lényeg, szóval minden mondat valódi és fontos volt. Én meg sem mukkantam, csak tátottam a szám, hiszen ők többet tudnak mindannyiunknál, mert magával a problémával vannak elfoglalva. Kiderült, általánosságban csak ennyit mernék mondani, hogy azok a keretek, melyeket újra és újra az iskolákra szabnak, hogy aszerint működjenek, már kiindulópontjukban hibásak. Mint keretek.

Hogy miért nem ez a beszélgetés folyik már évek óta, hanem valami egész más, arra is megvan a magyarázat. Volt ugyanis közöttünk egy nagyon fiatal ember, legfrissebb végzettségére nézve talán szociológus. Sokáig hallgatta a vitát, aztán egyszerre csak közbeszólt, mondván, minden értéktételezés hibás, szociálintropológiai tekintve inkorrekt minden elhangzott mondat. Az iskola pedig beteg, erőszakos európai képződ-

mény. A tanár meg kicsoda? Milyen alapon minősítünk bárkit? Noha ő, jelezve, mennyire elfogulatlan különben, nem szereti őket. Mármint a cigányokat.

Aztán már csak hebegés volt és habogás.

Noha ebben a fiatalemberben lett volna minden reményünk. Neki meg bennünk.

50.

Iskolaszervező vagyok, mondja magáról Derdák Tibor, és méltán, hiszen a Dr. Ámbédkar Gimnázium Sajókazán valóban nem az első iskola, amit alapított, vagy amelyiknek az alapításában részt vett. Alighanem fél tucat iskolaalapításával ebben a műfajban országelső. Ennek megfelelő is a reputációja, márciusban nagy interjú a Mozgó Világban, áprilisban nagy interjú a Beszélőben.

Derdák Tibor iskolatörténeteit többnyire csak saját interpretációból ismerjük. Nem értem, miért nem készültek elemzések, hiszen ha igazat beszél, akkor tanulnunk kellene tőle, de tanulnunk kellene tőle akkor is, ha folyton folyvást téved.

Iskolaalapításait általában a régi iskolájával való szakítás előzte meg, vagy éppen a régi iskolájának a megszűnése. Derdák Tibor tehát nagy kudarccal megelője. Személyes és a közösségi kudarcoké.

Mondhatjuk éretlennek a körülményeket, kevésnek a támogatást, őt pedig ama hősnek, aki soha nem adja fel. Csakhogy aligha lehet iskolaalapító nála szerencsésebb helyzetben, hiszen első iskolaalapításaival egy időben politikus lett, az iskolaügyben ambíciózus SZDSZ képviselője a rendszerváltás utáni első parlamentben. Támogatóknak később sem volt híján. Ráadásul nem nagyon kötött kompromisszumokat, azokba aligha bukhatott bele. Voltaképp a magyar iskolarendszerrel való szakítás sok változatát kipróbálta. Magyarországon még állami iskolát segített letérni a hagyományos útról, a Collegium Martineumnál kísérletet tett a keresztény egyházakkal, de szűknek érezhette a mozgásteret, mert a Gandhitól kezdve Sellyén, Gilvánfán és Alsó-

szentmártonban már egy buddhista egyház a partnere, de még ez sem a végállomás, Sajókázán már saját egyházzal próbálkozik.

Tanítványokat, ígéreteiben bízó cigány fiatalokat, szülőket, közösségeket, kollégákat, barátokat hagy ott, újra és újra, lépve tovább és tovább.

Ha az igazság útját járja, akkor ez az igazság elég messze esik a mai Magyarországtól, hiszen ma már az indiai érinthetetlenek emancipációs mozgalma a szellemi háttér.

A nemzetiségi-etnikai gondolkodásról, melynek jegyében a pályája indult, ma már azt gondolja, hogy nem egyeztethető össze a demokráciával. És nyugati integrációs modelleket követ. Vagy éppen ázsiaiakat. Csak mintha éppen arra nem gondolna, hogy az a rendszerváltás körüli nemzetiségi történet a tárgyi hozzáértés miatt bukhatott el. Csak ideológia volt az is.

És talán az a legnagyobb baj, hogy mondjuk a magyar falu meg sima feudális világgá minősül, minél komolyabb ellenállást tanúsít az ideológiai intervencióval szemben.

Van azonban mindezekén túl is egy különös melléközöng. Mintha a cigányokat segítő, a cigányokat fel-emelő, a cigányok emberi méltóságát, polgári esélyegyenlőségét szolgáló törekvései valójában a magyar középosztály gyűlöletében teljeseződne ki.

Indiai mintára „a munkatársainkkal mi is létrehoztunk egy struktúrát, ami a szegény sorsú cigányoké. És ezt a középosztálybeliek már nem tudják tőlünk elvenni.” Folyton ide lyukad ki. Hogy voltaképp az önző magyar középosztály volna a magyar cigányság elnyomója, zsarnoka, megalázója és megnyomorítója. (Állami segédlettel.) Mely melleleg, de nem véletlenül, még a cigányok felemelkedésére szánt pénzeket is lenyúlja.

Furcsa, hogy arra a középosztályra haragszik, mely már rég nincs, és még nincs sehol. Valójában azt a cigányság környezetében élő, iskolázott, állásban lévő, mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi vállalkozásokban küszködő, magát sanyargató, kizsákmányoló társadalmi rétegeket marasztalja el, mely a legkevésbé sem nevezhető középosztálynak, csak geometriailag, akik a szegény falusi cigányság túlélé-

sének, mindennapjainak mindmáig a segítői. Haszonból, kényszerűségből, belátásból, megszokásból. És olyan iskolát képzel el, olyan iskolán dolgozik, mely katapultálja diákjait egy ellenközéposztályba. És egyre radikálisabb, hogy ez alig-alig sikerül.

Miközben persze ennek a kvázi középosztálynak (hiszen persze vannak akik középen helyezkednek el, a szegények és a gazdagok között, de ez a pozíció, ez a közép itt nálunk nagyon ingoványos hely) és a szegényeknek a viszonya súlyosan megromlott. Egyre inkább egymás ellen fordulnak, egyre inkább egymás ellen vannak uszítva, egyre inkább ingerültek a másik életstratégiájától, mely egyre szélsőséesebb tagadása a másikénak. A szegény már közömbös saját szegénységével szemben, már nincsenek ambíciói, mindenkiben ellenséget lát, aki jutott és jutni akar valamire, a munkából élő pedig valódi boldogulása kerékkötőiként kezdi látni a munkából kiesetteket, és egyre inkább szorong mindennapi veszteségei miatt, melyek egyre súlyosabbak. És feloldás nélkül gyűlnek a tragikus esetek.

Derdák az ellenség hátába kerülne a dafke kiművelt cigány sereggel. Csakhogy a hátba támadás, az ellenséges érzület már megy, de a műveltséggel való felfegyverzés nem. Mert az nem haditudomány. A műveltséget éppen az ellenségtől kellene el-sajátítani. A mai állami terv szerint kényszerintegrációval. Ami legjobb esetben is csak a bajok szétterítésével jár, de valószínűbb inkább, hogy akut társadalmi válságot idéz majd elő.

Ama még semmilyen középosztály áldozatvállalása nélkül nincs megoldás. A talán egyszer majd leendő középosztály azonban, hogy erre hajlandó legyen, egyfajta középosztályként kellene tekintenie magára, úgy kellene alakulnia a dolgainak, hogy magára tekintve ne essen kétségbe. tekintessen magára. Másfelől szimbolikus, morális és anyagi megerősítés nélkül nem lesz erre képes. Noha éppen ezzel a feladatvállalással is teljesíthetné középosztályi vizsgáját.

És akkor persze arról nem volt szó, hogy mire jó ma egy soványka érettség. Hiszen a munkahelyekről

nem az érettségizett munkaerő hiányzik, hanem a szakképzett. Annál fontosabb cél nem lehetett volna hajdan, húsz-harminc éve, mint a szakiskolákat felkészíteni a roma diákok fogadására. Lényegében semmi sem történt. Vagy ha történt is, mit sem ért. A végeredmény szerint ugyan is a roma diákok, ha be is kerülnek a szakiskolákba, többnyire szakma nélkül kerülnek ki onnan. És a cigány diákok is egyre kevésbé hajlandók olyasféle szakiskolákba jelentkezni, melyek jó és biztos állásokhoz segítenek őket, csak éppen ezeknek a szakmáknak a szappanoperák értékrendje szerint csekély a presztízse, inkább olyan szakmákról ábrándoznak, ahol a versenyhátrányuk számottevő. És az a kisebb hányad, mely végül elvileg használható végzettséggel zár, az iskolai élmények hatására gyakran menekül a szakmájától.

S ha mindehhez hozzávesszük a szakképzés új integrált központi képzőhelyeit, a jövő műhelyeit, melyek a roma diákok számára olyanok, mint ha egyszerre két lépcsőt kellene ug-raniuk az eddig is nehezen teljesített egy lépcső helyett, akkor látjuk, hogyan építünk drágán és ambíciózusan egy használhatatlan és kellemetlen Magyarországot.

Palya Bea a Művészetek Palotájában *Psyché* című műsorát adta elő.

Irodalmunk egyik nagy varázslójának, Weöres Sándornak van egy különös teremtménye, egy elképzeltetlenül szabad, művelt és érzékeny hölgy a 19. századból, Lónyai Erzsébet, aki cigány és magyar származása örökségéből lett bizonyára olyan csodás, olyan féktelen, olyan nagyszerű, olyan szomorú hölgy. És olyan tehetséges költő.

Somlyó György írja: „a *Psyché* egyedülálló vívmánya: hogy *akkor* lehetünk leginkább önmagunk, amikor *mások* vagyunk; és *úgy* lehetünk a leginkább mások, ha legrejtettebb *önmagunkat* adjuk.” Palya Bea egy egész este való csokrot zenésített meg *Psyché* költeményeiből. Csakhogy a versek sokfélesége a zenék sokféleségével előadva mintha rendőrségi eljárásban bizonyították volna be az alkotó személye soha nem létét.

Pedig csak kellett lennie valahogy.

Kállai Ernő elítélte a monoki önkormányzat határozatát, hogy megvonja a gyermekvédelmi támogatást a családtól, ha a gyermek nem jár rendszeresen iskolába. És a szociális segély ellenében a segélyezettnek, ha különben munkaképes, dolgoznia kell, közmunkát kell vállalnia. Kállai vizsgálata szerint az önkormányzati határozat törvény- és alkotmányértő.

Eddig rendben van, jöhetnek az érvek, mindenekelőtt az alkotmány sértés vonatkozásában, hiszen a törvénysértés megállapítása nem újdonság, azok után, hogy az önkormányzat maga is tudatában volt ennek. Az alkotmány sértés azonban megérdemelt volna néhány szót, annál is inkább, mert az egyik legtöbbet foglalkoztatott alkotmányjogász szerint itt nincs szó alkotmány sértésről. Lehet, ezek a szavak elhangzottak, a Népszabadság azonban tudósításában nem tért ki ezekre. Idézte viszont Kállai minősítéseit és magyarázatait. Hogy például „önkormányzati kényszer munkának” nevezte a segélyért megkövetelt közmunkát. Ami nem meglepő, hiszen az intézkedés kritikusai mindannyian elkövetik azt a hibát, hogy a segély feltételül kiszabott közmunkát kényszer munkának minősítik. Ami hatásos érv ugyan, de inkább csak tanácstalanságukat leplezi le, hiszen itt semmiféle kényszerítésről nincs szó, csak épp olyasmiről, amit mindannyian minden nap elszenvedünk, hogy a nélkülözhetetlennek vélt javinkért kénytelenek vagyunk dolgozni. Sőt, odáig megy ez a kényszer, hogy a közösségi költségeket is levonják a jövedelmeinkből, állami kényszerrel. S ha ezt kijátsszuk, büntetés fenyeget. Ennyi telik a demokráciától.

A segély nem kötelező. Tehát a feltételül szabott munka sem nevezhető kényszer munkának, még a legköltöbber értelemben sem.

Kállai az iskolába járást az anyagi támogatás megvonásával kikényszerítő eljárást sem fogadja el. Noha pontosan tudja, nálunk állami kényszerrel fenyegetik az iskolába járási kötelezettség elmulasztását. A legsúlyosabb változatban a gyermek elvételével. És meglepő módon, ezt az eljárást is jobbnak tekinti, mint a segély megvonással való fenyegetést. Miközben a segély kifejezett célja, hogy a gyere-

kek minél kevésbé szenvedjenek hátrányokat a szüleik miatt. De lehet-e súlyosabb hátrány, mint az iskolába nem járás. És igazolhatja-e bármi a szülő felelőtlenségét a gyermeke iránt, mint az, hogy nem küldi el iskolába. Az önkormányzat a szülői felelőtlenség és állami megtorlása közötti rossz és hosszadalmas utakat, melyeknek szükségképpen leginkább a gyermek a károsultja, egy drasztikusnak tűnő, de voltaképp nagyon is korrekt és bonyodalommentes eljárással rövidítene. Hiszen ha a gyermek a támogatás megvonásának fenyegetése hatására rendszeresen iskolába jár, senki érdekei nem sérülnek. Ha azonban a szülő ezzel sem törődik, és veszni hagyja a segélyt, de a gyereket akkor sem küldi iskolába, akkor sem bírja rávenni, hogy iskolába menjen, akkor ott minden vizsgálat nélkül tudható, hogy azonnali gyermekjóléti és gyámhatósági beavatkozásra van szükség.

Az is meglepő, hogy Kállai szerint az önkormányzat, amelyik a gyermekvédelmi segélyt megítéli és osztja, amelyik fenntartja az oktatási és közjóléti intézményeket, nem hivatott arra, hogy a gyermekek érdekében eljárjon.

Mindez annál is furcsább, mivel nyilatkozataiban a kisebbségi jogok biztosa az iskolát tartja a romák felemelkedéséhez a legfontosabb intézménynek.

A polgármesterek szerencsi nyilatkozata megnevezi azokat a problémákat, melyek miatt több önkormányzat is követte vagy követni fogja Monok példáját. Erre azt mondja Kállai, a tudósítás szerint, hogy itt a cigányellenes sztereotípiák vannak összegyűjtve. Nem értem Kállait. Ha ezek a sztereotípiák nem érvényesek a kistelepülések cigányságára, ellenséges ráfogások, akkor miért kell neki magára vennie a cigányok nevében a kritikát? Hiszen akkor a nyilatkozat-

nak nincs roma címettje, tehát nem fenyeget semmivel. Viszont ha úgy látja, az intézkedések jó része a romákat sújtja, akkor ezt meg mégis csak a sztereotípiák közvetett elismerésének tekinthetjük.

Ma, június 19-én egy szörnyű gyilkosságról jött hír. Egy kis falu kocsmájában egy részeg férfi leszúrt két cigány fiút, és az egyikük behalt a sérüléseibe.

Nem tudni, mi történt a sértettek és a tettes között a gyilkosság előtti pillanatokban.

Az Országos Cigány Önkormányzat azonban nyilatkozatában a Gárda áldozatának nevezi, és ezért saját halottjának tekinti a fiút, s ezzel ezt a tragikus esetet beemelte a mind kevésbé csendes etnikai háború eseményei közé.

Azt hiszem tévesen döntött a testület. Ha bebizonyosodik a cigányellenes indíték és a tettes beszámíthatósága, akkor már késő lesz szolidaritást vállalni a cigányokkal mindazoknak, akiknek a cigány és a fehér társadalom közötti béke és együttműködés a szívügyük, de a Moszkva téri eset óta joggal tartózkodóak. Ugyanakkor az eset máris alkalom lehet az olaszliszakai folytatásra, a fekete lobogók kitűzve, anélkül, hogy törődnünk kellene a részletekkel. Mindegy is, mi történt. Végre van már cigány áldozat is, kezdődhet a bál.

Én itt befejezem a naplót, noha egyáltalán nem kerestem efféle szörnyű ürügyet erre. De egy ideje már az írás idejét valami dologra szánám. Mondjuk itt kinn a mi cigány Tabánunkban.

Ahova félve indulok. Ahol a fiatal embert, aki önkéntesként vagy szociális munkásként tevékenykedik ott egy ideje, most jutott el hozzám a hír, épp megverték.

TAKÁCS GÉZA (Pápa, 1953.) magyar-történelem szakos tanár. A Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán végzett Szegeden, 1976-ban. 1981-ben kapott történelem szakos diplomát a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen. Az idejét javarészt különböző iskolákban töltötte. Harminc éve ír mindenfélét mindenfelé, az Alföldtől, a Hajdú-Bihari Naplótól és a régi Mozgó Világtól az Új Könyvpiacig, az Iskolakultúráig és a Kommentárig. 2003-ban jelent meg az Ökonet gondozásában Iskolapróza Egy szabad iskola problémái című könyve, majd Kiütkeresők. A cigányok iskolai reményei címmel 2009-ben jelent meg szociográfiai folyóiratot, s Iskolakép címmel volt egy rövidéletű saját folyóirata. Jelenleg a monori Kossuth Lajos Általános Iskola tanára. 2013 áprilisától az Új Pedagógiai Szemle főszerkesztője.